

مقایسه تجربه ایران با سایر کشورهای جهان

کالابرگ ۱.۵ میلیونی هم کفاف نمی‌دهد



روند صعودی نرخ تورم، افزایش افسارگسیخته نرخ کالاهای اساسی و عدم تناسب در آمد و هزینه مشکلات متعددی را هم برای دولت و هم برای شهروندان ایجاد کرده است. موضوعی که در سال ها و ماه های اخیر معیشت خانوار را به شدت تحت تأثیر قرار داده و سفره خانوار روز به روز کوچکتر شده است.

در این بین دولت با هدف حمایت از معیشت خانوار طرح کالا برگ را اجرایی کرد و حالا افزایش اعتبار این کمک معیشتی به یکی از بحث‌برانگیزترین موضوعات در حوزه معیشت تبدیل شده است. تا امروز اعتبار یک میلیون تومانی کالابرگ، پاسخگوی نیازهای معیشتی خانوارها نبود و از این پس هم اعتبار یک میلیون و ۵۰۰ هزار تومانی گره ای از مشکلات سبد معیشت باز نخواهد کرد. این درحالی است که بر اساس اطلاعیه سازمان برنامه و بودجه کشور در این مرحله تنها ۴۰ میلیون نفر از هموطنان، معادل حدود ۱۸ میلیون و ۳۰۰ هزار خانوار، مشمول افزایش اعتبار کالابرگ می شوند که این افزایش نیز پس از تکمیل فرم خوداظهاری و پذیرش این درخواست، اجرایی خواهد شد.

ماراتن تأمین هزینه های سبد معیشت

این سبد را پوشش می‌دهد است. با فرض افزایش اعتبار به یک میلیون و ۵۰۰ هزار تومان، سهم پوشش هزینه‌ها به ۳۶.۳ درصد می‌رسد؛ به این معنا که همچنان ۲ میلیون و ۶۲۷ هزار و ۴۰۰ تومان از هزینه سبد غذایی یک نفر باید از منابع دیگر تأمین شود. این شکاف در مقیاس خانوار چهارنفره نیز قابل توجه است. هزینه تأمین سبد غذایی ۱۱ قلمی برای یک خانواده چهارنفره ۱۶ میلیون و ۵۰۹ هزار و ۶۰۰ تومان برآورد شده، در حالی که اعتبار قبلی کالابرگ این خانوار ۴ میلیون تومان بوده است. با فرض افزایش اعتبار به ۶ میلیون تومان، سهم پوشش هزینه سبد غذایی از ۲۴.۲ درصد به ۳۶.۳ درصد افزایش می‌یابد.

شکاف میان اعتبار کالابرگ و هزینه تأمین سبد غذایی خانوار

شاخص اقتصادی	یک نفر / تومان	خانواده چهار نفره /تومان
هزینه سبد ۱۱ قلمی	۴ میلیون و ۱۲۷ هزار و ۴۰۰	۱۶ میلیون و ۵۰۹ هزار و ۶۰۰
اعتبار قبلی کالابرگ	۱ میلیون	۴ میلیون
اعتبار جدید	۱ میلیون و ۵۰۰ هزار	۶ میلیون
سهم پوشش اعتبار قبلی	۲۴.۲ درصد	۲۴.۲ درصد
سهم پوشش اعتبار جدید	۳۶.۳ درصد	۳۶.۳ درصد
هزینه خارج از پوشش کالابرگ	۲ میلیون و ۶۲۷ هزار و ۴۰۰	۱۰ میلیون و ۵۰۹ هزار و ۶۰۰

مقایسه طرح‌های حمایتی غذایی در کشورهای مختلف

کشور	نام طرح	تاریخ شروع	تاریخ پایان
امریکا	برنامه کمک تغذیه تکمیلی (SNAP)	۱۹۷۲	در حال اجرا
مکزیک	کوپن غذا	۲۰۱۶	در حال اجرا
مکزیک	برنامه حمایت از حداقل دستمزد	۲۰۱۹	در حال اجرا
هند	طرح اضطراری کرونا PMGKY	۲۰۲۰	پایان دوران کرونا
هند	قانون ملی تضمین اشتغال روستایی گاندی (NREGA)	۲۰۰۵	۲۰۲۵
برزیل	سبد خانوار	۲۰۰۳	در حال اجرا
فرانسه	پاداش تبدیل	۲۰۱۵	۲۰۱۷
آرژانتین	طرح سرپرستان خانوار	۲۰۱۹	در حال اجرا
اندونزی	برنامه امید خانواده (PKH)	۲۰۰۴	در حال اجرا
آفریقای جنوبی	کمک‌هزینه حمایت از کودک	۱۹۹۸	در حال اجرا
ونزوئلا	برنامه تغذیه	دهه ۲۰۱۰	در حال اجرا

۵ کشور، ۵ تجربه؛ کالابرگ الکترونیکی در کدام کشورها اجرا شد؟

طبق گزارش وزارت کشاورزی ایالات متحده، در سال ۲۰۲۳ بیش از ۴۲ میلیون نفر از این برنامه بهره‌مند شدند.

مدافعان این سیستم معتقدند که SNAP موفق شده همزمان با حفظ شأن فردی شهروندان، سطح دسترسی به غذا را به‌ویژه در میان کودکان و سالمندان تضمین کند. اما منتقدان می‌گویند این طرح به مرور زمان موجب وابستگی گروه‌هایی از جمعیت شده و انگیزه خروج از فقر را کاهش داده است.

باین حال SNAP یکی از معدود برنامه‌های فاهی در آمریکا بوده که در اغلب دولت‌های جمهوری خواه و دموکرات تداوم داشته است.

■ هند: سیستم توزیع عمومی و دیجیتالی شدن تدریجی

هند از دهه ۱۹۴۰ طرحی موسوم به PDS (Public Distribution System) را باهدف تأمین امنیت غذایی طبقات فرودمست راه‌اندازی کرد. این طرح در آغاز مبتنی بر توزیع کوپن‌های کاغذی بود، اما از سال ۲۰۱۳، با تصویب قانون امنیت غذایی، وارد فاز مدرن تری شد.

دولت هند با استفاده از پایگاه داده بیومتریک Aadhaar و صدور کارت‌های هوشمند، سعی کرد دسترسی دهک‌های پایین را به برنج، آرد و غلات اساسی به شکل هدفمندتر و شفاف‌تری مدیریت کند.

بر اساس داده‌های بانک جهانی تا سال ۲۰۲۱ بیش از ۸۰۰ میلیون هندی تحت پوشش این سیستم قرار داشتند.

البته هند موفق شد بخشی از نشت منابع را کاهش دهد. اما چالش‌هایی مانند خطاهای هویتی، عدم دسترسی برخی خانوارها به اینترنت یا بانک و فساد محلی در توزیع، همچنان اعتبار این طرح را در مناطق روستایی تضعیف کرده است.

■ چین: تجربه اقتصاد کوپنی و رهایی از آن

در چین، نظام کوپنی بخشی جدایی‌ناپذیر از سیاست‌های اقتصادی کمونیستی پس از انقلاب ۱۹۴۹ بود. از دهه ۱۹۵۰ تا اوایل دهه ۹۰ میلادی، مردم برای دسترسی به برنج، پارچه، سوخت و حتی دوچرخه، باید کوپن دولتی ارائه می‌دادند.

این کوپن‌ها که در اصطلاح رایج با نام liangpiao شناخته می‌شدند، ابزار اصلی مدیریت عرضه و تقاضا در اقتصاد دولتی چین بودند.

اما با آغاز اصلاحات بازار محور در دوران دنگ شیائوپینگ، نظام کوپنی به تدریج کنار گذاشته شد. تا سال ۱۹۹۳، اغلب کوپن‌ها منسوخ شدند و مردم اجازه یافتند از بازار آزاد استفاده کنند.

تحلیل‌گران معتقدند این تصمیم، نقش مهمی در جهش اقتصادی چین داشت. زیرا رقابت، بهره‌وری و نوآوری را جایگزین سهمیه‌بندی و تخصیص دولتی کرد.

کدام کشورها به شهروندان خود کمک معیشت می‌پردازند

کشورهای جهان نیز پرداخت یارانه نقدی موضوع جدیدی نیست و در تاریخ بسیاری از کشورها جای دارد. پس از همه‌گیری کرونا، در نتیجه آغاز یارانه نقدی آمریکا، کالابرگ الکترونیکی حمل‌ونقل فرانسه در سال ۲۰۲۱ مطرح شد. در همان دوران، لیز تراس، نخست‌وزیر وقت انگلستان طرحی برای کاهش تورم انرژی اعلام کرد.

پس از آغاز جنگ روسیه-اوکراین، بسیاری از کشورهای غربی به سیاست‌های حمایت عمومی مانند یارانه‌ها و کالابرگ‌ها روی آوردند. این اقدامات بیشتر برای کاهش فشار اقتصادی بر جامعه انجام شد و نشان دهنده افزایش حمایت دولت‌ها در برابر بحران‌های جهانی بود. در روسیه نیز با آغاز جنگ، بسته‌های حمایتی افزایش یافت و ارزش پول تقویت شد.

پس از اینکه کشور روسیه کشورهای اروپایی را تهدید به قطع کردن گاز کرد، قیمت انرژی افزایش پیدا کرد. دولت آلمان در پی این افزایش، ۶۵ میلیارد یورو برای یارانه سوخت و برق پرداخت کرد. این اقدام به همراه دو یارانه نقدی دیگر در آن زمان به ۱۰۰ میلیارد یورو رسید که شامل پرداخت کمک هزینه به افراد مختلف از جمله بازنشستگان و دانشجویان نیز می‌شد.

پرداخت یارانه و کالابرگ در کشورهای جهان به چه صورت است؟

بسیاری از کشورهای جهان تجربه پرداخت یارانه و کالابرگ را در کارنامه حکمرانی خود دارند و برخی نیز در این طرح موفق تر از بقیه عمل کرده اند. برزیل در سال ۲۰۲۶، بولسا فامیلیا (سبد خانوار) حداقل مبلغ ۶۰۰ رِسال برای هر خانواده را حفظ کرد که پایه درآمد ماهانه را برای دریافت‌کنندگان تضمین می‌کند. طرح ۱۵۰ دلاری سرپرستان خانوار در آرژانتین، برای سرپرستان خانوار با فرزندان تا ۱۸ سال یا فرزندان معلول در هر سنی و همچنین خانوارهایی است که مادر خانواده باردار است.

یارانه Prime à la Conversion فرانسه در سال ۲۰۲۶ به ۵۷۰۰ یورو رسید که می‌توان به آن پاداش باتری خودرو را نیز اضافه کرد. یارانه خرید خودروی برقی نیز در این سال افزایش یافت. علاوه بر این موارد پاداش‌های زیست‌محیطی و پاداش‌های گواهی صرفه‌جویی در مصرف انرژی (CEE) به شهروندان فرانسوی پرداخت می‌شود. به طور کلی این یارانه در جهت گذار از خودروهای قدیمی به خودروهای برقی و دوستدار محیط زیست پرداخت می‌شود. برخی از کشورها نیز طرح های موفق در این حوزه را اجرا کرده اند و پرداخت یارانه‌های کمک معیشتی آنها در دوره محدودی اجرا شده است. مثلا طرح Pradhan Mantri Garib Kalyan Yojana (PMGKY) در هند، یک طرح اضطراری برای معیشت خانوار بود که در پاسخ به همه‌گیری کرونا شروع شد. هدف اولیه طرح Garib Kalyan Yojana این بود که اطمینان حاصل شود که افرادی که فرار مالیاتی دارند، دارایی خود را اعلام کنند و از مجازات و پیگرد قانونی اجتناب کنند. دولت قصد داشت از طریق این طرح، از پول سیاه برای رفاه مردم فقیر استفاده کند.

سخن پایانی

آنچه از مرور تجربه‌های جهانی برمی‌آید، این است که طرح‌های یارانه‌ای غیرنقدی (از کوپن‌های سنتی گرفته تا کارت‌های الکترونیکی) وابسته به بستر اقتصادی، نهادی و اجرایی هر کشور بوده‌اند.

در آمریکا، اجرای دیجیتال و هذفمند، کارایی نسبی را تضمین کرده است. در هند و مصر، فساد و زیرساخت‌های ناکارآمد مانع تحقق کامل اهداف بوده‌اند، و در چین، کنار گذاشتن سیستم کوپنی، مقدمه‌ای بر جهش اقتصادی محسوب شده است.

در تمام تجربه های یاد شده نکته کلیدی آن است که بدون منابع پایدار و شفاف، هیچ سیاست حمایتی نمی‌تواند در بلندمدت موفق بماند. به علاوه اینکه اعتبار کالا برگ واقعا چند درصد هزینه های سبد معیشت خانوار را تأمین می‌کند. شاید این مهم‌ترین فاکتور موفقیت یا عدم موفقیت دولت‌ها در موضوع حمایت های معیشتی خانوار است.

■ مصر: کوپن دیجیتال برای نان و روغن

مصر یکی از معدود کشورهای خاورمیانه است که سیستم گسترده‌ای از یارانه‌های غیرنقدی را به شکل دیجیتال اجرا می‌کند.

از اوایل دهه ۲۰۱۰ به‌ویژه پس از بحران‌های ارزی و حذف تدریجی یارانه انرژی، دولت مصر اقدام به صدور کارت‌های هوشمند تغذیه برای خرید نان، برنج و روغن کرد. در این طرح، هر شهروند واجد شرایط می‌تواند با استفاده از کارت خود، سهمیه‌ای از کالاهای اساسی را باقیمت یارانه‌ای خریداری کند. تا سال ۲۰۲۲، بیش از ۶۰ میلیون مصری تحت پوشش این طرح بودند.

برخی گزارش‌های مستقل از موفقیت نسبی این سیستم در کاهش صف‌های توزیع و جلوگیری از قاچاق کالا خبر داده‌اند. با این حال، کمبود کالا در برخی مناطق، فساد محلی در ثبت خانوارها و چالش‌های تأمین مالی، همچنان پابرجاست.

بر اساس این طرح، خانوارهای می‌توانستند معادل ماهانه یارانه نقدی خود را به شکل اعتبار خرید کالاهای اساسی، پیش از موعد دریافت و استفاده کنند.

مرحله سوم اجرای آن در بهار ۱۴۰۴ به گفته برخی مقامات، به دلیل کمبود منابع مالی به تعویق افتاد. علاوه بر این، بررسی اولیه بودجه سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد ردیف مشخصی برای اجرای این طرح لحاظ نشده و محل تأمین اعتبارات آن همچنان نامعلوم است.